

A beszélő kutya és a Neandervölgyi Rege

„...az idő ellen mesélünk... Sejtettem, sok minden vár rám, de hogy elmenni a 20. századot? Őszintén szólva, örültség.” (Darvasi László)

„A műfaj meghalhat: de Homérosz vagy Vergilius sem vesztették el varázsu-
kat azért, mert az eposz meghalt. A művek olykor halhatatlanok; csak a mű-
fajok halandók. Az eposz úgy halt meg, hogy kihalt: mindig kevesebb szüle-
tett. A regény talán úgy hal meg, hogy mindig több születik.”
(Babits Mihály)

Mindkét mottót az emberemmel közösen választottuk.

A szerző kutyául szól időről

36

Ha a neandervölgyieket érteni akarod, akkor a kutyák tudása sem mellöz-
hető. A nagyregényt, pontosítok, a *nagy regényt* félreérteni könnyű, egésze-
re érteni lehetetlen, több, mint amit a szerző és kritikusa gondolni, írni tud.
Nem mondom, hogy erről a kutya alapvetőbbet, de azt igen, hogy másképp,
mást tud mondani, mint amit a *modern emberek*. Lelkes lények vagyunk.
Ír úr ír, én ír-magyar emberbarát, családi eb vagyok, terrier, akit Somának
hívnak, és aki könyvet, patkányt és Szent Patrik napján keresi magában,
másban az írt, és a világon első kutyaként műkritikát is írt.

A kis szukák, sünök, őzek mellett érdekelnek az emberek dolgai, és a fajok
között szövődő barátság. Felmenőim harminc-negyvenezer évnyi embereze-
se során az én génjeimbe is bevésődött az általános emberszeretet. Most is
van két sajátom. Magyarok vagyunk, magyar kutya és ember, családtagjaim
magyarok és nagyrészt modernek. Azt az emberemet, kivel véleményközös-
ségben és vitában élek, aki maga is modern-neanderthalensis hibrid, a ne-
andervölgyi regényhősök nem hagyják hidegen. Meg engem sem, hisz közös
a háztartásunk.

Jóba vagyok tehát velük. Tavaszi napsütéses reggeleken kertszomszédom
„Szervusz Doktor Soma!” kiáltással szokott üdvözölni, amire én „Szervusz
János bácsi!”-val felelek. A magyarok között egyre kevesebb a megértés, és
egyre több a kutya. A kutyákat sok ember mégsem veszi komolyan. Ők ext-
rán szenvednek. A féltékenyek többször mondták a saját embernek, rám
célozva, hogy „Csak egy kutya!”, ami már nem érdek. Az imprinting (bevés-
ődés, etológiai szakszó) hathetes koromban megtörtént, az emberem azóta,
tegyek bármit, nem tud nem szeretni.

^{*} <https://revizoronline.com/interju-darvasi-laszloval-neandervolgyiek/>

^{**} Babits Mihály: Könyvről könyvre, Nyugat, 1933. 4. szám.

A fajfejlődésben nem a Darvasi-regényben tárgyalt ötven, de tízezer évek néznek le reánk, illetve kerülgetnek. Egyszer régen Darvasi író megkérdezett, hogy jó cím-e a *Neandervölgyiek*. Mondtam, hogy szerintem nem. Tévedtem, neki lett igaza. Darvasival, mondom, régi barátságban vagyok, főleg pingpongozni szeretek vele. Nincs hibátlan ember, sajnos jellemző rá is az ételirigység, miközben én odaengedném a tálamhoz, magától nem ad a sajátjából. Amikor „lopáson” ér, rám kiabál, már-már tettelegességgel fenyeget. Mindegy is, az asztaliteniszt úgy szoktuk játszani, hogy az elpattanó labdát én csalogatóan beviszem az asztal alá, és várok Darvasira. Ő négykézláb utánam mászik, majd rám néz a húséges szürkés homo szemével. És akkor érzelmileg meghatódva kiköpöm neki. Boldog. Akkor én vagyok a farkas, ő a Maugli.

A neandervölgyiek még jelen voltak, amikor a kutyák közös története a modern emberrel elkezdődött. Az ősbibb embercsoport viselkedése, a kutyákkal szembeni barátságtalanságuk is érdekel, szeretném tudni, hogy a jövőben mire számíthatunk. A mai emberek közül, neandervölgyi hatás, sokan uszítanak a kutyák ellen. A problémahalmaz része, hogy a mai napig kutyázó európai emberek mindegyike, ellentétben az Afrika mélyén élő kutyabarátokkal, néhány százalékban neandervölgyi hibrid. Ezt nem csak könyvekből tudjuk, az ilyesmit a kutya megérzi. A Darvasi Laci meg az én Lacim se kivétel. Ők persze jól neveltek, nappal talán soha, gondolom, néha álmaikban törnek elő – kutyákra már ártalmatlan módon – neandervölgyi génjeik.

A tiszta vérű neandervölgyiek vesztét az is okozta, lásd a vonatkozó szakirodalmat, hogy a kutyákat egyáltalán nem kedvelték, hanem inkább agyonütötték, fehérjeforrásnak nézték, megsütötték, megették, ha tehettek. Trump, nagyon neandervölgyi mai főnök, azt képzelte el, hogy Springfieldben az emberek kutyákat, cicákat esznek. Ez nyugtalanító. Európai kutya létemre nem szeretném valamelyik neandervölgyi utód gyomrában végezni. A neandervölgyiek régiek, 600 ezer évesek, de erősebbek és talán okosabbak is voltak a mai embernél, ügyesen szerszámokat készítettek, ápolták a tüzet, hittek a túlvilágban. A modern ember meg csak 75 ezer éves. Teszem hozzá, egyik forrásom szerint a legrégebbi kutyaállkapocs is mindössze 45 ezer éves. Mindebből levonható a következtetés, hogy a neandervölgyieknek nem voltak kutyáik, és a régi kutyáknak sem neandervölgyijei. Amíg tehát a modern ősemberek nappal kutyákkal vadásztak, este barlangjaikban az ő meleg testük mellett hajtották álomra fejüket, más kutyák közben a barlangot, táborhelyet őrizték, emberkölyköket vigyáztak, addig szegény neandervölgyiek segítség nélkül vadásztak, a hideg éjszakában pedig a kardfogút és a barlangi medvét rettegték.

Más tekintetben, legyünk méltányosak, a neandervölgyiek öröksége jelentős részben jófejség. Elég aranyosak voltak. A halottaikat például szépen eltemették. Fejlett közösségi életet éltek. Régészek találták meg annak a Down-szindrómás neandervölgyi kislánynak a maradványait, akit a hideg barlangban hat hosszú éven át gondosan óvott dédelgető, szerető családja. Vannak továbbá neandervölgyi maradványok, amelyeket olyan túlélő csontsérülések deformáltak, amelyek a mozgást komolyan nehezítették. A vadá-

szatra alkalmatlan családtagok túlélését csak szofisztikus munkamegosztás – például a tűz őrzése, a bőrök tisztogatása – vagy egyenesen a szentimentalizmus igazolhatja. Az emberösök, amúgy a leletek erről is tanúskodnak, csak nagyon ritkán ölték meg egymást. Az emberölés és a káromkodás a modernség és a bölcsesség velejárója. Ha nem lennék kutya, nem is törnék pálcát a neanderek felett.

Nem mindig a jók győznek, de a történelmet a győztesek írják. Az ugyan-csak aranyos, majdnem buddhista eszméket valló embereim ősei, a modern és bölcs emberek irtották ki, majd vérszomjasnak ábrázolták a regényhős-neandervölgyieket. Ezenközben az emberek azzal gyötörnek, hogy ne öljenek, kismadarat, holott ők sem szelídebbek, hiszen a Bibliájuk a növények, gombák és állatok feletti uralmukat hirdeti, és akárcsak az én hitem teszi, számukra csakis az emberölést tiltja. De még ezt a parancsolatot sem tartják be – lásd például a bűnügyi híreket, a történelmet és a Darvasi-regényeket. A lelkük is teljesen zavart, ha döglött patkányt hozok, ünnepelnek, ha meg hasonló gerlét, szemforgatva sóhajtoznak.

Ami biztos, a regénybeli neandervölgyiség inkább metafora, hasonlítás, semmint tényleírás.

A regét regélik, a regényt regénylik

Darvasinál, ahogy esti sétáinkon az emberem mondja, megvanni megvan a jelzett bonyodalom. A regényében az egyik neandervölgyi felakasztja, kínhálálra kínozza a kutyát, a másik pedig az ebet megszánja, de ő meg rendszeresen üti, bántalmazza saját feleségét, aki hozzá hasonló homo. Talán ezért van, hogy néhány kritikus nem is érti a cím állítását. A neandervölgyi nem tárgyi meghatározás, hanem elsősorban a vadság, az ősiség jelzője. Mert a fényes máz alatt ott a sötét. A neandervölgyiek agya csak egész kicsikét volt más, mint a mai kutyák embereié. Akárcsak a testük. A neandervölgyiség tehát, mondom, mélyebb dolgokra hajaz. (Van olyan teória, amely szerint szegény neandervölgyieknek nehézségeik voltak a beszéddel, akadozhatott az ismeretek átadása. Saját életemből ismerem ezt a problémát.) A psziché alatt tengermélyi világok sejlenek, ahonnan, ha nem ajtóik, zsilipek, de kapilláriák, szivárgások rései nyitnak-csuknak. Az emberagyban, amint a kutyáéban, emléseben megőrződött hüllóagy koncepcióját újabban vitatják, tán meg is döntötték, de, legyünk résen, bizonyosan ott vannak az agyunkban a sárkánygyikoktól örökölt és most is működő ősneuronok. Jól ismerem a vadon és az emberek törvényét is. Előrebocsátom, hogy az én olvasatomban Darvasinál sem minden ember neandervölgyi. Például nem neandervölgyi az emelkedett lélek, a könyv eposzi hőse, Erna, akinek neandervölgyi génjei, ha vannak, nem érvényesülhetnek.

Erre még visszatérek.

Soma irodalmi fogalmat alkot – bionikus realizmus

Családban élek, emberekkel. Tudok beszélni, és az emberemnek diktálva írni is, ő fogja klaviatúrámat, én emlékezem. A saját embereknél mélyen a bőr alá férkőzött a kulturált viselkedés, amit aligha vetkőzhetnek le; sok

Soma és „embere”

gyerekük, barátjuk, unokájuk van, akikért odavannak, valszeg ennek köszönhetően, elismernek morális lénynek, szeretnek, és azon rettegnek, hogy elveszíthetnek.

Az emberemnek, akár nekem, érdekes ez a neandervölgyi örökség. Önismereti kíváncsiság – ki tudja? Tudnotok kell, mindhárom faj (kutya, neandervölgyi, bölcs – de inkább modern – homo) képviselőiként biológiai értelemben mindannyian az állatvilág részei vagyunk, de, mondhatom, egyúttal biológiai unokatestvérek is. Ha hasonlítgatjuk egymást, genetikailag a neandervölgyi, szociálisan pedig a kutya áll közelebb a modern emberhez.

Az embertudományokban és a szépirodalomban is alapkérdés, hogy az embereken a tág értelemben vett kultúra – amit, helytelenül, ezzel el is döntve a vitát, valamiféle könnyedén lepergő mázként szokás ábrázolni, pedig az egyik legerősebb, a kataklizmák után gyorsan megújuló kötelék – vagy lélekmélyi sötét erők uralkodnak. A kérdés nem eldönthető. Ahogy a lélektanban, úgy az irodalomban is két iskola és az ezeket integráló próbálkozások figyelhetők meg, és egyik sem rosszabb a másikinál. Az egyik oldalon az evangélium és például Hemingway, Thomas Mann meg Kemény Zsigmond, Móricz és Ottlik, a másik oldalon meg Kronosz és Lilith, az Ószövetség éjszakai széldémonná lett első asszonya, továbbá óvatosabb alkotóként Kafka Ferenc, James Joyce (aki mellelleg, ha valóság-leírással bíbelődik, akkor hiperrealista, fotográfiai pontosságú), Weöres Sanyika. A két irodalmi világ egyesítőjeként pedig Homér, Shakespeare és minálunk például Vörösmarty, Pilinszky, újabban Bodor, Nadas és a rá hangsúllyal hivatkozó Darvasi említhető.

Az észszerű és oksági világ mélyén rendítő erők mozdulnak, örvénylenek. Megfigyeltem, emberi törekvés nevet, fogalmi jelzőket alkotni minden létezőre. Látnak valami addig szokatlant, és azt mondják, hogy *mágikus realiz-*

mus, ami azért hangzik olyan jól, mert ami mágikus, nem reális, ami pedig reális, nem mágikus; a kettő együtt oximoron (ezt a szót is ismerem!). A túlhasználásban azután nevetségessé is vált. Mivel jól hangzik, ráakasztják fűre, bozóra, rozsdás szögére. Ha egy próza elmesél valami csodát, oly műveltek, hogy rögtön rámondják a mágikus realista izét. Ha ez ennyi lenne, akkor minden népmese mágikus realista.

Amit újabban Nádas és Darvasi csinál, mégiscsak alapvetően eltérő, egymástól különbözők. Nádas európai, általános embertörténeteket ír, Darvasi viszont magyar történetet, ami, mert hát jól írta, ugyancsak egyetemes, egy izlandi norvég is értené. De van valami közös bennük. Én ezt a közöst – jó, csak egy buta kutya vagyok –, ha feltétlenül kell meghatározás, *bionikus realizmusnak* nevezem, mert a lélek mélyére és a testbe tekint. Lehet, hogy tévedek, mert a kutyának a fogalmak úgy általában magasak, mint sertésnek a farzseb. Másrészről, tudjuk, fakó minden fogalom...

Személyes adottságok

40 Olvasni, írni, mondom, segítség nélkül nem tudok, de évtizedekig a modern emberek se tudtak. Nem vagyunk oly messze egymástól. A saját ember is panaszkodik nekem, hogy majdnem teljesen elfelejtett már a kezével papírra írni, mert leszokott. Lassan ő sem alfabéta. A másik utat járva, ezzel én is így vagyok. Néha álmodozom, jó lenne kezekkel élni. De a négy lábamat is megtartom, mert a két lábon imbolygó homo, sértődés ne essék, elég nevetséges. Elismerem a négy láb-két kéz kutya is vicces látvány, de, túl az írni tudáson, ha a negyvenkilós német juhi szemtelenkedik, a szemfog mellett hasznos lenne két ököl is. Az emberem szerint ez hülyeség, százezer év evolúciót vagy húsz év géntechnológiai fejlődést és afféle lárifári erkölcsi és jogi megfontolásokat emleget. Nem akarja, hogy ember legyek. Azt mondja, több mint száz embert szeret, és ha nem számoljuk az elhunytakat, csak egy kutyát, engem.

Az emberem jól olvas, én sajnos még nem, de nem is gyártottak olyan könyvet, amelyben a mancsaimmal vagy agyhullámaimmal távirányítva lapozhatnék. Mellesleg a kutyaolvasást a képirás nagyban könnyítené, mert a mai felállás szerint absztrakt jelekből, emberi betűből kellene ugyancsak emberszavakat, azokból embermondatokat alkotnom, majd mindezt átalakítani a kutyaképzeletnek az emberétől eltérő képeire. Ami sok a rosszból. Az emberkölykök is kínlódnak az ennél sokkal kevesebbrel! Az ujjak nélküli mancs technikailag is korlátoz, de a képirásbeszédet más okos kutyákhoz hasonlóan biztosan megtanulnám. Hallgatom az emberemet, ő, privát titkait ideértve, majdnem mindent elmond. Figyelem a gondolatait, érzem, hogy mit érez, mit tud, kitalálom, mit sejt. Ő, sokat tanárcodott, folyton magyaráz, van, hogy fél órát sem áll be a szája. Én is neki. Jó, nem mindig értjük a részleteket, megtörténik, hogy bonyolultak vagyunk egymásnak.

Az ember hülye szokása, hogy addig nem hajlandó almazni, és nem vihetem sétálni sem, amíg részben örömszerzés, részben munka/kötelesség teljesítésére, azaz idegesítő, de egymást nem kizáró okokból egyszerre több könyvet/folyóiratot, tudomisenmit – az ágya könyvmutatványos – olvas, vagy a

dolgozójában, rendszerint fél kézzel a tarkómat nyomogatva billentyűz (*szerintem nem ikes*). De amikor abbahagyja, kezes jószágával kezes jószágként beszélget. A kutya, mondtam, szintén beszél. Az elmúlt időszakban az emberi beszédben kiemelt szerepe volt/van a *Neandervölgyieknek*, tudjátok, amit a Darvasi írt, és még folytatja is. Az én emberem az érdeklődését részben személyes okkal magyarázza, ők ketten néha barátkoznak. Másfelől lelkes irodalomfogyasztóként kihangsúlyozza, hogy vonzódik a hosszú (és unalmas) regényekhez, azt is hiszi, hogy a csendes csobogásban eltöltött élet a jó élet. A *Neandervölgyiek*, hál' isten, nagyon hosszú, de nem unalmas. Hanem izgalmasan áradó mese, amit az én emberem, jószágból, hiúságból, türelmesen tolerál. Feltételezi, hogy ma az írók, ha lenne is kedvük, nem mernek hosszú és/vagy unalmas regényeket írni, a kiadók meg az ilyet dettó kiadni. Neki Musil az, aki üdítően unalmas, Joyce meg bonyi, hiába jók, akár a közönség igényére érzéketlen zenész az asztalnál, persze átvitt értelemben, ma már meghalnának. Következésképp a *Neandervölgyieknek* a hanyatló korszellem szempontjából szerencséje, hogy rosszindulattal sem mondható unalmasnak, hanem indázva meseszövő, amihez képest még Nádas is lassúzik.

Ezzel ússza meg a hosszát, a kiadók meg, gondolom én, a buta eb, a minőségére és a régi barátságra tekintettel, nem merték nem kiadni.

Ha tetszik, van személyes érintettségem. Saját identitásomhoz adalék a neandervölgyiek sorsa. Amíg mi kutyák párhuzamos fajfejlődéssel a *Homo sapiens sapiens* mellett, velük együtt élve fejlődtünk ki, addig a *Homo sapiens neanderthalensis* a modern embertől nagyrészt, de nem teljesen elkülönült emberfaj. Keveredtek egymással, de a hímivarú hibridek meddők maradtak, csak X kromoszómájú génjeik maradtak meg, ezért férfiakban könnyebben dominálnak.

A mi fajfejlődésünk korai, de legalább tízezer éves első szakaszában a neandervölgyiek és a modern ember versenytársak, és elkülönülve bár, de egymás hibridjei lettek. A kutyák pedig szociális hibridként az állatvilág és az embervilág közötti térben fejlődtek ki. A bölcs ember és a kutya a közös evolúcióban egymás teremtményei. Ezeket együtt érdemes szemügyre venni.

Az emberem miatt érdekel az olyan lom is, mint amilyen az irodalom. Elvem, hogy az emberünkre mindig komolyan kell figyelniük. Emberbarátságunkat, tiszteletünket úgy is kifejezhetjük, hogy például feltárjuk a saját ember előtt is rejtett adottságokat, képességeket. Értelmességüket, mert butáznak, néha észre sem vesszük. Azután, ha rászolgáltak, feltétlenül dicsérem is mind-egyiket. Az én emberem, ha egyáltalán, a jogi szövegeket, ez a szakmája, nem csoda, talán oda se figyel, gyorsan olvassa, de – egyéb képességek mellett, mint például nagy erdei gombászással elegy séták során izgalmas eltévedés, balatoni, tengeri hideg vízben úszkálás – simán és versenyképesen jó helyezést érne el a lassú olvasásban, úgy értem, szépirodalmi szekcióban. A *Neandervölgyieket* olvasta például csigasebességgel, meg-megállva, nyikorgó kosárral, élvezkedve. Időérzésem bizonytalan, de legalább fél évig tartott, de inkább tovább. Ez akkor is figyelemre méltó, ha közben szimultán, rossz szokása neki, mást is olvas. Az első kötetet – annak ellenére, hogy képernyőn

szépirodalmat olvasni ugyanannyira nem szeret, mint grízes tésztát enni – még kéziratban teljesítette, elég boldogan. Hajrá, Laci! Lassulj!

Egy eszmefuttatásom részlete, faji kérdés, Darvasi, Szív, Bovaryné
Ami engem illet, szoktam magam, ezt a megjelölést jobb híján használom, háziállatnak nevezni. Tekintve, hogy emberünk kutyaszemmel a csimpánztól szinte egyáltalán, belső szerveit tekintve pedig még a disznótól is alig megkülönböztethető – azaz a kutya mellett ebben az értelemben akár az ember is nevezhető *valaki*, például, ha van, az Isten háziállatának. Akárcsak a kutya. De hol az ág? de Ki az ág?¹

Sokban hasonlítunk. Szóval a kutya se nem ember, se nem állat, hanem lény a kettő között, mégis önazonos.

A kutyaszívem gyanúja, hogy például a regényben nem csak Erna, az eposz főhőse, hanem a szereplő nők nagy többsége és talán pár férfi sem neandervölgyi. Kérdeztem ugye Darvasi Lacit, hogy a könyv minden szereplője neandervölgyi-e. Kitérően azt felelte, hogy ezen még nem gondolkodott, annak is örült – írói léhaság –, hogy a címet ilyen jól kitalálta. Nem csak Erna biztosan, szerintem a könyv női többségükben ugyancsak nem neandervölgyiek. A nők kettőzött X kromoszómái a neandervölgyi géneket szerintem elnyomják. Valószínűleg a regényférfiak között is akadnak nem neandervölgyiek. Ott van például a gróf, a grófbá szerelmes festő, aki Mednyászky László, és akiért az emberem úgyszintén rajong, a költő Gál, aki Darvasira hasonlít, azzal a különbséggel, hogy akár az írók többsége, nehezen, szenvedve ír, míg Darvasi olyan, mint a cápa, akinek, hogy éljen, egész életében úsznia, míg Lacinak meg folyton írnia kell. Halkan mondom, noha fontosnak tűnik, hogy az eposzi hős Sós Erna névről, és karakteréről Szív Ernőre gondolhatunk; Darvasi szerintem férfiként, Szív pedig akarva-akaratlanul nőként beíródott.

További kérdés, erről már volt szó, amire a haladó tudomány ugyan válaszolgat, de máig nem válaszolt, hogy az embereimmel ellentétben a neanderesek miért haltak ki. Tapasztalatból mondom, vannak jó és kellemtelen szagú emberek. Az lehet az egyik magyarázat, hogy a farkasok, kutyák minden bizonnyal nem szerették a neandervölgyiek szagát.

Az európaiak génállományának, sok vagy kevés, 4 százaléka neandervölgyi. Ez nemcsak az én Lacimra, hanem Darvasira is vonatkozik. Szív Ernő esetében pedig néhány csendes borjúgént is figyelembe kell vennünk. Zárójelben megjegyzem, a kutya és az ember 650 millió DNS-bázispárja egyezik, ami – ez egy másik számítás – a két faj teljes genetikai állományának több mint 25 százalékát jelenti!

Kisöröm

Az emberem fogalomként tekint a kis örömökre, ezért írja ezt egybe, így: kisöröm. Sok ilyen van a *Neandervölgyiekben*, egyet hozok csak elő, élnek, lélegeznek a nevek (pl. Erna és Gál), de még az álnevek is. Az emberem,

¹ Zelk Zoltán: *Felelj, ha vagy!* (1954)

aki oda-vissza van Bibóért, boldog, hogyha álnéven is, felismerhetően, epizódszerepben, de felbukkan, noha kissé maflán, nem olyan átható tekintettel és éles elmével, amilyennek ismeri, de biztos megjegyzné, hogy ugyancsak boldog volt, hogy Závada is beleírta Bibót *A fényképész utókorába*, sőt még a *Pernye és fű* szereplői is emlegetik-tik. Neki ez nem mindegy.

A személy és a név és a cím és a műfaji kérdés

Ami biztos, szeretem a nevem, én csakis Soma lehetek. A regény tulajdonneve a címe. Az emberem, ideértve a kutyaalelket, a személyiség titkait kereste, találta, talán még mindig töri ezen a fejét. Egyszer bizonyos Walter Benjamint emlegetett, aki azt kérdezte meg önmagától, hogy azonos-e azzal, akit W. B.-nek hívnak, vagy pusztán véletlen, hogy ez a neve, majd így pontosította a kérdést: „A név rajtunk függ, vagy mi függünk a néven?” Sok hasonló példa ismert. Említette, Vas Istvánt, aki költő volt. Ő visszaemlékezett arra, hogy egy kritika nyomán foglalkoztatta, hogy a neve és egy kemény fém neve történetesen azonos, és ez vajon árthat-e a verseinek. Az emberemet például, valamint szinte összes gyereket Majomtényinek csúfolták az óvodában, EP pedig (*Egy nő*) vele kapcsolatban visszatérően egy síkot emlegetett, jogelméleti kollégája pedig kedvesen a magyarok két csatavesztésére gondolva Majtényt és Mohácsot kapcsolta össze. Az ember azért beszéli meg ezt velem – noha szerinte úgyse értem –, mert fogékony kutya vagyok, aki jóban is van Darvasival vagy Szívvel. Ők ugyanazok, két néven.

De nem ez a lényeg, hanem az, hogy az emberem azt próbálja megmagyarázni, hogy szerinte a *Neandervölgyiek* régiség és újdonság is a regényirodalomban. A könyv az „időtlenség megkísértéséről” szól, továbbá azt mondja, hogy „(a) mítoszok soha nem éltek békében egymással. Lételemük a harc és a háborúskodás, vagyis aki mítosszá igyekszik válni, az idők végezetéig harcolni fog.”

Előrebocsátom, hogy a regény regél, ami nyilvánvaló, hisz annyi más mellett magát a regény szót is Szemere Pál nyelvújította, mi másból, mint a régebbi *regéből* (Jósika tárgyiasította félsikerrel). Az én Lacim azt állítja, hogy a *Neandervölgyieké* a látszólag (!) legszokványosabb regényszerkezet. Ugyanis a *Neandervölgyiek* alapvetően napról napra, de biztosan évről évre, csak semmi művészet, egészen természetesen meséli el a maga történetét. Mégis, minden sorából süt valami újdonságnak tűnő régiség. Az emberem szerint ezzel egy már nem alkalmazott műfajt éleszt. Ugyanis műnemét tekintve eposz, ráadásul nagy. Tanulatlan háziállatként eddig felváltva használtam a rege és az eposz kifejezéseket. Ezek, ha nem is azonos, de rokon jelentésűek, de a rege a nemzeti, és persze újabb, kevésbé kötött megjelölés. Az eposz nagyepika, akárcsak a *Neandervölgyiek* (ha a sorok nem érnének egészen a lapszélig, versesnek is nevezhetném). Ha nem is verselős, de gondolatritmusos. Kezdetben van az alkotott titok, a kert, a világunk előttiről beszélő és cselekvő természet. Az eposz rendes idejéből átlép a rémszázadi időbe. A kert, vagy annak emléke, majd valamikor, gondolom, a negyedik

kötetben, a remélt folytatásában, mint Bahaj nagyúr széklete a *Könnymutatványosokban*, legalább egyszer (vagy többször) akár egy panelházak közötti csikkkel, injekciós tűkkel teli ligetként, de a beszélő és mozgó szobrával, majd visszatér. Az eposz meséje, rendszerint ugyancsak lineáris, mint a *Neandervölgyieké*, ahol a történet néha „összevissza kezdett folyni”, de Szív rendet tesz. Darvasi ezúttal tartja a gyeplőt. Az ebben a műfajban kerekedő epika a kiemelkedő és rendszerint küzdő, diadalt arató főhős életét regéli. Ebből a szempontból a tipikus eposzformát követi, van főhőse, aki köré szerveződik a mese: Erna. Akit az események sodornak, akárcsak Odüsszeuszt. Ő ismeri a jót és rosszat, az erényt. Tudomásul kell vennie a neandervölgyiséget, de ő maga nem neandervölgyi. Látja a lenge lelkeket, ütközéseik irányát, szabályát. Nélküle elakadna, folytathatatlan lenne a történet. Ha nem is halhatatlan, túl kell élnie mindent, egészen a készülő negyedik kötet zárásáig. Nem úgy győz, mint a régi eposzok emberei, mert olyan korban él, amelyből elfogytak az egyéni diadalok. A személyesség helyébe a kollektív neandervölgyiség öntőformájába kényszerül az ember.

Az eposz rendszerint hős- és néptörténet. A rege a nemzet szövete, akár a *Neandervölgyiek*. Ha egy szöveg úgy néz, jár-ke, mozog, beszél, és úgy néz ki, mint a rege, illetve az eposz, akkor, gondolhatjuk, az is. Darvasi is nemzeti irodalomnak mondja ezt a prózát. A cím ellenében csak a magyarok történetét meséli. Hősei, amikor cselekednek, tétlenkednek, magyarnak. Hogy másik emberfajhoz tartoznának, költői túlzás, de az nem, hogy a modern ember civilizációja foszlik róluk, ősemberkednek. Neandervölgyinek, máshol, szerényebben, ősembernek nevezik magukat. A neolitikumban rögzült ösztönviláguk belevettették a modern, ölésre is jól használható, haladó technológiákba és tömegmagányba. A *Neandervölgyiek* szó szerint tehát a regényidejű magyarokat meséli: Így gondozd a neandervölgyidet! – de a 20. századi világemberiség nagyjára-egészére érvényes. Eddig a grófzsidótótrom ánkenderesikormányzófényképészkarolyibibótörökszentmikósibözödújfalui magyarok sorsából ötven évet ölel fel a rege ideje a hős kétharmad életéből. Anyaga indázó, sűrű, egy-egy bekezdésből, oldalból újabb regények is hömpölyögnének, ha ez meg lenne engedve, már ha a rege röpte engedné. Van benne halottlítás, holdutazások, elpusztíthatatlanságában pusztuló kert, abban mocorgó, eleven kőszobor, lágervonatról szökő, majdnem meggyilkolhatatlan Achilles, szombatos srác, párszor félsikerrel ölik, majd a tökéleteset alkotó ÁVO vallatópincéjében egészen. Az öregnek született csecsemő Habred ponyváján hatalmas könnyecseppével vissza-visszatér. A könnymutatványosok titkait szállítja a nem a mi világunk anyagából készült, a regény szereplőjét és titkosakat rejtő szagos szekér, regösök, fűmuzsikusok és holdjárók, tánc-tanárok, angyalok, emberfeletti képességű betegség- és halálmondó ember, a neandervölgyieket szelídítő irodalmi-nyugatos tanár, a mutatványosok. Az eposzban, mint itt olykor, összegabalyodik az e világon túli hitrege és az ész kormányozta mozdulat. Cselekedeteik nem érdemlik meg az istent, neandervölgyi ösztönökkel, tervező öntudat nélkül alakul az a történet, amely a bölcs emberek képzelt világában nem is történhetne. Nem hős-, hanem fájdalom-eposz. Szomorú, bizarr, esendő, Ernő!

A rege mesél

A történet olyan egymásba fonódó, egymást erősítő mesékben működik, mint a kisvárosi zsidómese, az alföldi kertbe ültetett grófkisasszonymese, kommunista vakhittörténet, és akkor jönnek a nőmesék, Sós Erna, Pintér Emma, Fehér Erzsi. Ezekben szenved az erőszaktevő gyilkos és az áldozat. De kedvencek az éppen elvarrt olyan regénykinövések, mint a szaxofonozni nem, de trombitálni tudó Brenner.

És hát a nem halhatatlan, de szintén majdnem megölhetetlen, részleteikbe majd később, gondolom, visszatérő, a vázlataikból kilépő mesehősök, mint a legokosabb bolond, a Tibi bácsi, és az ő ásóművész igazmondó és koravén pici Zsigmond fia. Az én emberem kedvence azért a többször, többek által majdnem is megölt szombatos gyerek, a beszélő nevű Bözödi Csanád, akit államvédelmi célból és okból nagy nehezen a neandervölgyi ávosok bírnak agyonveréssel elpusztítani.

A rege, mondjuk ki végre, magyar eposz. Ez olyan, mint amikor a sötét vizű folyón kis csónakunkkal csorgunk, és a füzesek mögül egy-két percre feltáruul egy-egy világosabb vagy még sötétebb mellékfolyó torkolata, amit én is sokszor láttam és hallottam a Dunán, Tiszán. A kétszínű víz két hangon folyik és csobog.

Az ember valami olyasmiről motyog, hogyha van lángoló gótika, amely kilépett a gótikából, miért ne lenne lángoló realista. Amely fellobog.

A mentség és a figyelmeztetés

45

A *Neandervölgyiek*, többektől hallottuk ezt az ellenvetést is, állítólag túl hosszú. Jó, hát ki vagyok én, kérdem. Még ha előkelő sarj, akkor is csak egy ázott kutya. A törzsfajlódásban jóval a neandervölgyiek mögött ballagó háziállat. Az emberek túl sokat beszélnek, túl hosszan. A kutya, ha nem énekel, beszél, nagyobbreszt hallgat. Akárhogy is figyelek, talán rosszul is érthettem valamit. Az emberem tudja, hogy amikor Illyés Gyula az 1950-ben írt *Egy mondatot* Szigligeten felolvasta Bibónak, ő csak annyit mondott, hogy „*elég hosszú mondat*”. Ezen Illyés, joggal, és persze pusztaián és párizsi udvariasan, de vérig sértődött egy életre.

Kifogásolt, hogy a regénymagyarok állandóan isznak és kathedralis kényelemben trágárkodnak. Az emberem ezt azzal intézte el, hogy ilyesmit nem vett észre, nem tűnt fel neki egyáltalán. Ellenben a regény veszett bátorságát dicsérte. Szerintünk, ha bírálod az óriáskígyót, mondhatod, hogy hamisan énekel, de azt ne említsd, hogy túl hosszú. Az emberem azt állítja, hogy örülne, hogyha csak kicsivel unalmasabb lenne (szerinte a gyereklányokat, ezt szentimentál kékharisnyaként mondja, talán nem kellett volna csúful megölni). De Darvasi szerint muszáj volt engedményeket tennie a történeti valóságnak. Az emberem állítása szerint nemcsak a legnagyobb irodalmi díjra, hanem az olvasó figyelmére szintén érdemes. Aztán kicsit elgondolkodva jegyezte meg: – Így, ahogy buzog!